

روز عرفه

حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا جوهری
عضو هیات علمی دانشگاه قم

عرفه روز بزرگی است. بذل و بخشش و انفاق و سخاوت در این روز، دارای اجر و پاداش فراوان است. اهل بیت^(ع) در روز عرفه، اموال خویش را در راه خدا صرف می کردند. کرامت و هزینة کردن درآمدها در راه

خدا در روز عرفه، در سیره رضوی جاری بوده است.

یعقوب بن اسحاق نوبختی گفته است: «مَرَّ رَجُلٌ بِأَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَام. فَقَالَ لَهُ: أَطْعَمَنِي عَلَيَّ قُدْرَ مَرُوثِكَ، مَرَدِي بِرِ امَامِ رِضَا^(ع) گذشت و به امام گفت: به اندازه مروتت به من عطا نما! قال: لَا يَسْغَنِي ذَلِكَ، [امام] فرمودند: وسعت و کنجایش آن را ندارم و نمی توانم به اندازه مروتتم، عطا کنم. فقال علي قُدْرَ مَرُوثِي، پس گفت: به اندازه مروت من! امام فرمودند: اَمَّا إِذَا فَتَعَمْتُ، به اندازه مروت تو، پس آری! سپس امام به خادمشان فرمودند: أَطْعِمْنِي مَائَتَيْنِ دِينَارَ، دوپست دینار به او عطا کن! وی در پی گزارش گفت و گو ی امام رضا^(ع) و سائل درباره عطای به میزان مروت، می گوید: ^(ع) وَفَّقَ^(ع) بِخُرَاسَانَ مَالَهُ كَلَّةٌ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ، امام رضا^(ع) در خراسان، همه مال خویش را در روز عرفه پخش کرد و انفاق فرمود. زمانی که فضل بن سهل تقسیم همه مال را دید، به امام گفت: إِنَّ هَذَا لَمُعْرَمٌ، این غرامت و خسارت و ضرر است. امام

در پاسخ فرمودند: بَلْ هُوَ الْمُعْتَمَدُ لَا تَعْدُنْ مَعْرَمًا اِنَّكَ تَبْهَ اجْرًا وَ كَرَمًا، بلکه این تقسیم همه مال در روز عرفه، سود و غنیمت و بهره وری است. آنچه با آن اجر و کرم به دست می آوری و می خری، غرامت مشمار!

(بخارالانوار، ج ۴، ص ۳۶۲ / عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الآیات و الأخبار و الأقوال / مستدرک سیده النساء سلام... علیها الی الامام الجواد^(ع)، ج ۳۲، ص ۲۰۱ / مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۷، ص ۱۸۷ / ریاض السالکین فی شرح صحیفه سید الساجدین^(ع)، ج ۲، ص ۲۸۷.)

● اهل بیت^(ع) در اوج انفاق و بخشش

در این گفت و گو ی بین امام رضا^(ع) و سائل، از مروت و عطای در حد مروت، سخن گفته شده است. امام رضا^(ع) عطای در سطح مروت امامت را در اتفاقی بلند و بی پایان می دانند و بخشش دویست درهم نقره را که در آن لحظه در وسع و توانشان بوده است، دور از عطای به اندازه مروت خود می بینند. بخشش دویست درهم را در حد مروت سائل می شمارند، بنابراین مروت و بزرگواری، صفتی زیبا و ارزشی بسیار بزرگ و فضیلت است و در جاتی دارد. مروت اهل بیت^(ع) در سطح اعلی قرار دارد و پیروان ایشان باید در طریق مروت گام بردارند.

● عطا و تقسیم همه دارایی در روز عرفه

امام رضا^(ع) در سال ۲۰۰ هجری قمری به ایران هجرت کردند و سال ۲۰۳ شهید شدند. به گزارش یعقوب بن اسحاق، امام رضا^(ع) در روز عرفه در خراسان، همه مال و ثروت خودشان را در دوران ولایتعهدی در راه خدا انفاق کردند. فضل بن سهل عطای همه مال را «مغرَم» می شمارد و امام رضا^(ع) آن را «مغنم» می دانند. بی تردید این تقسیم همه مال از سوی امام رضا^(ع) بین نیازمندان و محرومان و پابرهنگان جامعه اسلامی در روز عرفه در خراسان، سرمشق و الگوی رفتار اقتصاد دینی برای پیروان اهل بیت^(ع) است.

زمانی که فضل بن سهل این ایثار و عطای همه جانبه و فراگیر را غرامت می بیند و امام رضا^(ع) آن را موجب «اجر» و «کرم» می نامند، باید از این عطای رضوی در روز عرفه درس گرفت. سزاوار است صاحبان مال در جامعه اسلامی با سرمشق قرار دادن سیره اقتصادی رضوی، نیازمندان را در یابند و آنان را در مال خویش شریک کنند. امام رضا^(ع) همه مالشان را در روز عرفه بین مردم تقسیم و پخش کردند. عموم اهل عرفه در روز عرفه به نیایش روی می آوردند. نیایش روز عرفه در سیره معنوی اهل بیت^(ع) جای دارد و بسیار با ارزش است. اما این گزارش، سیره اقتصادی امام رضا^(ع) در روز عرفه را نشان می دهد. شایسته است اهل دعای عرفه، اهل عطای عرفه شوند و در روز عرفه حداقل بخشی از مال خویش را در راه خدا بین نیازمندان تقسیم کنند. لازم است هم به «سیره معنوی» و هم به «سیره اقتصادی» اهل بیت^(ع) در روز عرفه توجه شود. همکاری و همدردی با مستمندان و عطای به فقیران در روز عرفه، همراه با خواندن دعای عرفه، عمل صالح اقتصادی زیبایی است که معیار اجر و کرم است. مؤمن با تقسیم مال در روز عرفه به اجر و پاداش الهی می رسد و اهل کرم نامیده می شود.

به حکم این حدیث رضوی، بین «مروت» و «کرم» ارتباط وجود دارد. عطا و بخشش و توزیع مال خویش بین نیازمندان از اصول مروت است و تقسیم همه مال در راه خدا، ظهور کرامت. امام رضا^(ع) تقسیم همه مال بین مردم در روز عرفه را عامل اجر الهی و نشان کرم دانسته اند.

دعای عرفه امام سجاد^(ع) و دعای عرفه امام حسین^(ع) و دعای عرفه امام صادق^(ع)، همه راهنمای نیایشگران روز عرفه است. باید این عمل اقتصادی امام رضا^(ع) در روز عرفه، نیز سرمشق رفتار اقتصادی نیایشگران این روز قرار گیرد.

چرایی وجوب نماز آیات

در این ستون به پرسش های شما درباره حکم مسائل مختلف از نظر شرعی پاسخ خواهیم داد. شما مخاطبان گرامی می توانید پرسش های خود را به شماره پیامک ۷۲۸۹-۳۰۰ با ما در میان بگذارید.

● سلام، دلیل خواندن نماز آیات در زمان کسوف و خسوف، روایتی است که در بحارالانوار، ج ۸۸، ص ۱۵۵، باب ششم، حدیث دوازدهم، آمده است. از این روایت فهمیده می شود که نماز آیات برای اتفاقات عجیبی بود که در عالم رخ می داد و مردم را به ترس وامی داشت، حتی اگر ترس آن کم بود. حال سؤال این است: آن زمان مردم از خورشید گرفتگی می ترسیدند، اما امروز این گونه نیست ولی در اسلام همچنان به عنوان پدیده ای ترسناک قلمداد شده است و بر مسلمانان واجب است که نماز آیات بخوانند. مگر احکام اسلامی نباید منطبق با زمان باشد؟

● پاسخ اجمالی

نماز آیات، هنگام خورشید گرفتگی، ماه گرفتگی و زلزله واجب است؛ چه مردم بترسند چه نترسند، البته در حوادث دیگر، مانند رعد و برق و طوفان شدید نیز به شرط آنکه ترس و وحشت را به دنبال داشته باشد، خواندن نماز آیات واجب خواهد بود. آنچه بر وجوب این نماز دلالت دارد، علاوه بر اجماع علما، روایاتی از معصومان^(ع) است که از آن ها چنین برداشت می شود که این نماز به دلیل توجه دادن انسان و کرنش او در برابر منشأ اصلی آفرینش و یادآوری برپایی قیامت است، نه ترس مردم در زمان بروز این رخدادها یا امور خرافی دیگر.

امام کاظم^(ع) در همین زمینه می فرماید: «وفات ابراهیم، فرزند رسول خدا^(ص)، مصادف با گرفتگی خورشید شد. مردم گفتند: گرفتگی خورشید به دلیل وفات ابراهیم^(ع) است. رسول خدا^(ص) با شنیدن این شایعات، بالای منبر رفتند و پس از حمد و ثنای الهی فرمودند: ای مردم! خورشید و ماه، دو نشانه از نشانه های خدا هستند که به فرمان او در رفت و آمدند و فرمان بردار. گرفتگی آن دو به دلیل مرگ و زندگی هیچ فردی نیست. پس هرگاه کسوف و خسوف رخ داد، نماز [آیات] بخوانید». همان طور که مشاهده می شود، در این حدیث سخن از ترس و وحشت نیست، بلکه پیامبر^(ص) برای از بین بردن افکار موهوم و خرافی، جنازه فرزندان را رها و به مردم اعلام کردند که، گرفتگی ماه و خورشید از نشانه های الهی است. نه ناشی از مرگ افراد، و سپس به خواندن نماز آیات امر فرمودند.

بنابراین خواندن نماز آیات، برای توجه دادن مردم به خدای تواناست که منشأ اصلی آفرینش و دگرگونی های طبیعت است و درسی از توحید را به مردم می آموزد و علاوه بر آن، این رخدادها یادآور معاد و برپایی قیامت و مقیاس بسیار کوچکی از آن است. امام صادق^(ع) از پدرشان نقل می کنند: زلزله ها و گرفتگی ماه و خورشید و باد های سخت و وحشت را از نشانه های قیامت است. هرگاه یکی از این ها را دیدید، به یاد برپایی قیامت باشید، به مسجدها پناه ببرید و نماز بخوانید، بنابراین، از آنجا که زلزله و گرفتن ماه و خورشید یادآور قیامت است، اگر هیچ ترسی را هم به دنبال نداشته باشد، سزاوار است ارتباط انسان با معبود خویش در آن هنگام بیشتر شود. لازم به ذکر است که فقها از همان ابتدا و در زمان های کهن نیز وجوب نماز آیات در زمان خسوف و کسوف را مشروط به ترس مردم نمی دانستند. تا امروز که دلایل طبیعی این رخدادها بیشتر مشخص شده است، نیازی به خواندن نماز آیات نباشد.

نگاهی به فضیلت روز عرفه و اعمال آن

این روز برای توسل تا بخشیده شوی

حمیده ذاکری | داستان عرفه، داستان سعادت مندی یک سرزمین است؛ سرزمینی که در میان آسمان و زمین، مشهور است و آن طور که درباره اش می گویند، هیچ گناهی در آن رخ نداده است و آن قدر اقبالش بلند بوده که در پیشگاه پروردگار به عنوان محل قرار عاشقانه بندگان با پروردگارشان، انتخاب شده است؛ قرار عاشقانه ای در روز عرفه، ۹ ذی الحجه که یکی از روزهای روشن خداوند است و براساس روایات بسیاری، آن را روزی ویژه برای بخشایش گناهان و استجابت دعا معرفی کرده اند. در ادامه، درباره این روز و فضیلت و اعمال آن بیشتر خواهیم نوشت.

است که: «سریع ترین داعیی که به هدف اجابت می رسد، داعیی است که یک برادر مؤمن، برای برادر مؤمن دیگری می کند و پشت سر او برایش از خدا خبر می خواهد نه در حضورش»، یعنی هرکه برای دیگری دعا کند، به سرعت به اجابت می رسد.

روزی برای استغفار

عرفه روز سخن گفتن با خدا و همچنین طلب بخشش است. در روایات بسیاری روز عرفه را روزی ویژه برای بخشایش گناهان و استجابت دعا معرفی کرده اند. همچنین امامان شیعه احترامی خاص برای این روز قائل بودند و مردم را به بزرگداشت آن فرامی خواندند و سائلان را به هیچ روی، دست خالی ر نمی کردند. روایت است که امام سجاد^(ع) در روز عرفه، صدای سائلی را شنیدند که از مردم سؤال می کرد. حضرت به او فرمودند: «وای بر تو! آیا در مثل چنین روزی از غیر خدا سؤال می کنی و حال آنکه در این روز برای بچه هایی که در شکم مادراند، امید سعادت و خوشبختی می رود؟» درباره شب عرفه نیز روایت شده است که دعای خیر در آن، مستجاب می شود و هرکه در آن روز به فرمانبرداری خداوند مشغول باشد، پاداش ۱۷۰ سال عبادت را خدای متعال به او عطا فرماید.

روزی برای زیارت

در روز عرفه، رفتن به عرفات یا کربلا، بهترین مکان ها برای استجابت دعاست. پاداش زیارت امام حسین^(ع) در روز عرفه به اندازه ای است که از امام صادق^(ع) روایت شده است: «خداوند متعال قبل از اهل عرفات برای زائران قبر حسین^(ع) جلوه کرده، نیازهای آنان را برآورده می کند، گناهانشان را می بخشد و آنان را به خواسته هایشان می رساند و آن گاه نزد اهل عرفات آمده، با آنان نیز این گونه رفتار می کند». مرحوم شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان درباره اعمال این روز آورده است: «پس از نماز عصر، پیش از آنکه مشغول خواندن دعا های عرفه شوی، در زیر آسمان دو رکعت نماز بخوان و به گناهانت نزد خداوند اعتراف و اقرار کن تا به ثواب عرفات، دست یابی و گناهانت آمرزیده شود. آن گاه به اعمال و دعا های عرفه که از ائمه مطهر^(ع) روایت شده است، مشغول شو».

عرفات (جایی در مکه که باید در این تاریخ در آن وقوف کرد) گرفته شده است و گفته اند عرفات را از آن رو عرفات خوانده اند که زمینی مشخص و شناخته شده در میان کوه هاست. آمده است که آثار کهن مکه شناسی، مانند اخبار مکه، برای اشاره به سرزمین عرفات از کلمه «عرفه» نیز استفاده کرده اند. سخاوی، تاریخ نگار قرن دهم قمری اهل مکه، معتقد است که کلمه عرفات مانند «قصبات»، جمع است و به رهنقه از آن منطقه، «عرفه» گویند و نام کل منطقه، «عرفات» است.

برای بندگان خاص

می گویند عرفات سرزمینی است که در آن گناه نشده و به نوعی عبادتگاه بیشتر انبیا و اولیا و بندگان خاص پروردگار بوده است، کویری هموار که تقریباً در بیست و چهار کیلومتری (چهار فرسخی) شمال مکه و در دامنه کوهی به نام «جبل الرحمه» قرار گرفته است. نخستین پیامبری که به عرفات وارد شد، حضرت آدم^(ع) بود که براساس روایات، در این سرزمین به تقصیر خود در نزد پروردگار اعتراف کرد و مشغول مغفرت خداوند قرار گرفت و به این دلیل در برخی منابع آمده است که نام این بیابان به همین علت عرفات نامیده شده است. پس از ایشان، سایر اولیای الهی به این سرزمین وارد شده و با خدای خود به مناجات پرداخته اند. بدون شک مشهورترین مناجات خوانده شده در این سرزمین، متعلق به سید و سالار شهیدان، حسین بن علی^(ع)، است. آن حضرت در حالی که با جمعی از بستگان و بارانشان به این مکان رسیدند، به درگاه خداوند تضرع و زاری کردند و دعایی را در آنجا خواندند که از آن امام بزرگوار برای ما به یادگار مانده است. بشر و بشیر، پسران غالب اسدی، روایت کرده اند که روز عرفه در عرفات در خدمت آن حضرت بودیم. پس از آنکه از خیمه بیرون آمدند، با گروهی از اهل بیت^(ع) و فرزندان و شیعیان با نهایت تذلل و خشوع رو به سوی کعبه، دعای عرفه را زمزمه فرمودند.

روز «ترویه»، مقدمه ای برای عرفه

همان طور که می دانید، ۱۰ روز اول ماه ذی الحجه ایامی است که دارای فضیلت فراوان است و روزهای مهمی در آن مانند روز ترویه، عید قربان و... قرار گرفته است. روز هشتم ذی الحجه روز ترویه است. این روز مقدمه ای برای اجرای مراسم روز عرفه است. در این روز زائران خانه خدا از مکه به مناره سپار می شوند تا شب را در آنجا گذرانند. صبح روز بعد، خود را برای عرفات آماده کنند. ترویه به معنای ذخیره کردن آب است. از آنجا که در گذشته در صحرای عرفات آب نبود، در این روز برای آب دادن به حجاج از مکه آب می بردند، از این رو به این روز، روز «آب رسانی» می گویند. این رسم از حج ابراهیم^(ع) و اسماعیل^(ع) به یادگار مانده است، زیرا جبرئیل به آن ها توصیه کرد برای عرفات، مشعر و منا با خود آب بردارند. همچنین در مورد این روز می گویند نخستین روزی است که حضرت ابراهیم^(ع) در خواب دید که فرزندش را قربانی می کند و آن روز را به تمامی در اندیشه (ترویه) بود که آیا این رؤیای صادقه بوده است یا خیر. براساس روایتی از امام جعفر صادق^(ع)، روزه گرفتن در این روز، برابر کفاره گناهان یک سال است. شیخ شهید غسل این روز را مستحب دانسته است. همچنین در این روز، امام حسین^(ع) نامه ای به کوفه برای مسلم بن عقیل فرستادند و او را از حرکت به سمت کوفه خبردار کردند. بر این اساس، برخی مورخان خروج امام حسین^(ع) از مکه به سمت کوفه را در هشتم ذی حجه یعنی روز ترویه دانسته اند.

روزی مشهور در سرزمینی شناخته شده

عرفه، یک روز پیش از عید قربان است. می توان آن را یکی از اوقات معروف برای دعا و عبادت دانست؛ زیرا در منابع روایی، اعمالی برای آن را برشمرده اند که با فضیلت ترین آن ها دعا و استغفار است. زیارت امام حسین^(ع) و خواندن دعای عرفه نیز در این روز بسیار سفارش شده است. برپایه فقه شیعه، حج گزاران باید از ظهر تا غروب شرعی، این روز را در عرفات وقوف کنند. «عرفه» کلمه ای عربی، به معنای فهم و شناختن چیزی همراه با تفکر و تدبیر در آثار آن است. نام عرفه، از سرزمین

احیا و نماز و مناجات و عبادت در شب عرفه

زیارت امام حسین^(ع) در شب عرفه

غسل

روزه روز عرفه (اگر سبب ضعف و مانع از دعا و مناجات نشود)

قرائت دعای عرفه امام حسین^(ع) (که بهتر است بعد از نماز عصر باشد).

قرائت دعای عرفه امام سجاده^(ع) (که در صحیفه سجاده موجود است).

برخی اعمال شب و روز عرفه

زیارت امام حسین^(ع) در روز عرفه

زیارت حضرت ابالفضل العباس^(ع) در روز عرفه

اعتراف و اقرار به گناهان

خواندن دعای عشرات

خواندن صلوات رسول خدا^(ص) و صلوات امام صادق^(ع)

خواندن «نماز حضرت امیرالمؤمنین^(ع)» که شرح آن در اعمال روز جمعه آمده است.